

Bir Şehir Sosyologu Olarak Sema Erder ve Üç Araştırması

Nazan GECE BEŞLİ*

Modernleştirme hareketleri; şehirleri, toplumun temel değişim/dönüşüm dinamiklerini temsil edecek fiziksel alanlar kılmıştır. Modern toplumların ileri düzeyde farklılaşmış ve ihtisaslaşmış yapısı şehirler üzerinden şekillenmiştir. Bu durum bir yandan şehirleri dönüştürüp yeniden yapılandırırken, diğer taraftan fabrikalar, hastaneler, kara ve demir yolları, işçi sınıfları için üretilmiş lojmanlar ve yüksek gelir grubu için tasarlanan alt-kentler, şehir meydanları gibi karmaşık bir ağ şeklinde hiyerarşik bir düzlemde örgütlenmiş modern kurumların planlandığı ve inşa edildiği alanlar haline getirmiştir.

Türkiye’de de şehirler modernleşmeyi taşıyacak temsil alanları olarak kabul edilmiş, modernleşme projesi/hedefleri/çabaları şehir alanlarının dönüştürülmesi fikri ve uygulamaları üzerinden yürütülmüştür. Şehirlerdeki sosyal düzeni yeniden yapılandırmaya yönelik bu fikrin kökleri Osmanlı reformcu zümrenin merkezîyetçi kabul ve eğilimlerine dayanır. Bu durumda şehirleşme süreci Türk şehirlerinin gelişme çerçevesini belirlemekle kalmamış, Türk toplumunun kültürel, sınıfsal ve iktisadî yapılanmasını da şekillendirmiştir.¹ Cumhuriyet döneminin şehirleşme siyaseti ise Osmanlı yöneticilerinin değişim stratejisinin daha radikal bir atılıma bürünmesi şeklini almış, şehirlerin kent planlamaları yoluyla Batılı şehir yapılarına ve yaşam tarzlarına uygun hale getirilmesi hedeflenmiştir. Cumhuriyet’in ilk döneminde millîlik söylemi ve toplumsal homojenizasyonu hedeflemiş bir ulus imgesi çerçevesinde merkezî bir planlama ile şehirlere modern bir yapı ve nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır.² Toplumsal mühendislik eğiliminin örnekleri olarak düzenli bir şehircilik anlayışı, Batılı

* İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Programı Yüksek Lisans Öğrencisi.

1 Alim Arlı, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2005, c. III, sy. 6, s. 288.

2 “Osmanlı imgesini yaşatan ve kozmopolit bir kent özelliğine sahip İstanbul’un yerine, Cumhuriyet’in simgesi olabilecek ve yeni bir ulusal burjuvazinin hayatını biçimlendirebilecek ve yansıtabilecek bir fiziksel çevre oluşturmak gerekli” görülerek Ankara kasabası başkent seçilmiştir. Bkz. Kenan Bilici, “İmparatorluktan Cumhuriyete: İstanbul ve Ankara’da Mimarlığın Kısa Öyküsü (1900-1950)”, Şevket Kamil Akar (haz.), *İstanbul Şehir ve Medeniyet*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2004, s. 101.

standartların belirleyiciliği altında gelişmiş; sorunlara daha çok bir gelişme meselesi olarak yaklaşmıştır. Dolayısıyla modernleşme eğilimleri altında birçok şehir planlaması yapılmıştır.³

Türkiye’de şehirleşme ile ilgili araştırmalar sosyal bilimlerin gelişimiyle paralellik gösterir. Şehirciliğe teknik/mühendislik yaklaşımlarının yanı sıra sosyal bilim yaklaşımının filizlenmesi 1930'lara ve 1940'lara tekabül eder. Şehir sosyolojisi üzerine ilk örnekler bu dönemde verilmeye başlanır. Tarihselci bir şehir sosyolojisi yaklaşımı ile Hilmi Ziya Ülken, yapısal işlevselci modeli benimseyen Niyazi Berkes, sosyal gerçekçi yaklaşımı evrimci ve işlevselci yaklaşımlarla birleştiren Behice Boran ilk kuramsal aktarımı yapan sosyologlar olarak öne çıkarlar. İktisadî sosyolojiye yoğunlaşan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve sonraki yıllarda sosyolojik işlevselciliğin önemli uygulayıcısı Mübeccel Belik Kıray yine öne çıkan isimlerdir. 1960'larla beraber hem sosyal bilim alanındaki disiplinler farklılaşma, hem de sosyal farklılaşma ile birlikte şehir çalışmaları nitelik ve nicelik yönünden gelişmeye, gittikçe disiplinler-arası kesişim ve etkileşim sahasında başat tartışma zemini haline gelmeye başlar. Farklı disiplinden birçok araştırmacının çalıştığı bu alanda, 1980'lerden sonra işlenen konular açısından bir farklılaşma, çeşitlenme yaşanılır. Özellikle de kültürel dönüşümlerle ilgili temalara ilgi artar.⁴

Bu yazıda, Türkiye’de temel şehirleşme problematiğini oluşturan gecekondularının gelişip farklılaştığı ve farklı bir boyut kazandığı 1990'lı yıllarda eserlerini vermiş, şehir sosyolojisi alanında kuramsal çerçeve ile ampirik araştırmayı harmanlayan çalışmaları ile öne çıkan Sema Erder'in dönemin hakim tartışma konuları etrafında ele aldığı çalışmaları tanıtılacaktır.

Saha yönelimli araştırmalarıyla dikkat çeken Erder, çalışmalarında göç, yerleşme, devingenlik ve tabakalaşma temalarına odaklanmıştır. 1990'larla birlikte sosyal, ekonomik, kültürel ve demografik anlamda önemli değişimler geçiren Türk toplumunda, özellikle yoğun iç göç alan kentsel alanlarda- özelde İstanbul'da- yeni tabakalaşma sisteminin dinamiklerine eğilir. Erder; Türkiye’de göç araştırmalarının, daha çok yok-

3 1927'de Türkiye’de yabancı uzmanlara çalışma imkanı tanıyan yasanın çıkartılmasından sonra, kent planlaması ve yabancı mimarların sayısında artış görülür. Başkentte özellikle kamusal binaların inşaatında yabancı mimarlar eliyle kübik mimarî ekolü uygulanır. Bkz. Kenan Bilici, a.g.m., s. 103.

4 Alim Arlı, a.g.m., s. 294-312. Arlı'nın makalesi, Türkiye’de şehirleşme ve gecekondular üzerine yapılan araştırmaların tarihsel bir dökümünü vermesi ve çalışmaların ait oldukları dönemin şehirleşme konusundaki eğilimlerini derli toplu bir çerçevede ortaya koyması açısından kayda değer bir çalışmadır.

[YB0]Bu ara cümleyi ekledim. Zira doğrudan çalışmaları başlığıyla eserlerinin değerlendirilmesine geçilmesi sıkıntı yaratabilir. Çünkü bütün eserlerini değerlendirmiyoruz. Birkaç dipnotta, yapmış olduğu diğer bazı çalışmalara değinilmişse de, Erder'in çalışmalarının tamamı burada ele alınmıyor. Bu bağlamda bu paragrafı belki biraz daha genişletmek uygun olur. Bu yazının sadece yazarın bu üç çalışmasını tanıtmakla sınırlığı olduğu, bu sınırlamanın gerekçesi vs. vurgulanabilir.

[YB0]Sema Erder, farklı zamanlarda farklı soyadları kullanıyor. Sema Köksal, Sema Erder Gürsel gibi. İlk kitapları Köksal soyadıyla yayınlanıyor. Şimdilerde, yayınlarında pek kullanmasa da, Sema Erder Gürsel olarak biliniyor. Bu soyismi farklılaşmalarını, uygun bir yerde -belki ismin ilk geçtiği yerde- küçük bir dipnotla belirtebilirsek güzel olur diye düşünüyorum.

sul köylü göçü, gecekondulaşma ve kent yoksulları bağlamında gündeme getirilmesinin göçe dahil olan diğer toplumsal katmanları ve bunların devingenliklerini/etkileşimlerini göz ardı ettiğini belirtmektedir. Bu araştırmaların sonuçları kente göç edenlerin yetersiz formel kentsel sistem karşısında, kentte varolabilmek için daha çok ak-rabalık, hemşehricilik gibi enformel ilişki kanallarını kullanarak, enformel iş piyasasına dahil olduklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak Erder, bu eserlerin üzerinde fazla durmadıkları bir boyuta; göç edenler arasındaki katmanlaşma ve göçten sonraki katmanlaşma olgusuna odaklanmıştır.

Erder, çalışmalarında yeni kentsel alanlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu alanlar, kentte yerleşikleşmiş gecekondu türü konut alanı üretme biçiminin ilişki kanallarını ve enformel kurumları kullanmaya devam etmesiyle beraber, kuralları açık olmayan ve kendi içinde farklılaşmış bir ticarî konut üretim süreci taşımasıyla gecekondu alanlarından ayrılmaktadır. Erder, bu yeni kentsel alanlarda formel ve enformel kurum ve ilişki ağlarının etkileşimiyle kendine özgü kurumların ve ilişkiler sisteminin oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Şehirleşme ve kitlesel göç süreci ile oluşan kentsel ayrımlaşma ve bunun doğurduğu kentsel eşitsizlikler, kent hukuku dışında oluşmuş bu yerleşmelerde enformel ilişkileri canlı tutan, zaman zaman "kentsel toplumsal hareketler" niteliğine bürünebilecek mücadeleli/gerilimli bir ortamın doğmasına neden olmaktadır. Bu noktada yazar, kentsel sistemin –"kamusal mal ve hizmetlerin üretilmesi, sunulması ve düzenlenmesi"- oluşması noktasında önemli bir role sahip iktidar gruplarının eğilim ve uygulamalarının etkisine değinmektedir. Erder, yerel yönetimde standart ve genel uygulamanın olmayışı, çalışanlarda yılgınlık ve sürgünlük psikolojisi ve süregelen popülist politikaların söz konusu eşitsizlikleri besleyip, yeni gerilim eksenleri doğurduğunu; bu nedenle yönetimlerin sorunlara yeni bir örgütlenme mantığı ile çözümler üretmesi gerektiğini savunur. Öte yandan neo-liberalizmin etkisi ile "devletin küçültülmesi" söylemi ve siyasal ve ekonomik kriz nedeniyle kamu kaynaklarının daraltılmasının bu durumun oluşmasını tetiklediğini belirtir. Sözü edilen sorunların toplumsal süreç ve sonuçlarına eğilen Erder'in çalışmalarının/analizlerinin çerçevesini, iş ve konut piyasası ve yerel politika ilişkileri oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Sema Erder'in üç önemli çalışması, her biri ayrı birer bölüm halinde, ayrıntılı bir şekilde tanıtılıp değerlendirilecektir. Bu eserlerin seçiminde, daha çok yazarın çalışmalarında ana temalar olarak yoğunlaştığı göç sürecinin yol açtığı katmanlaşma ve oluşturduğu yeni ilişki biçimleri göz önünde tutulmuştur. Bu bağlamda seçilen üç eser "göç" olayının ve sonuçlarının çeşitli şekillerde ele alınması anlamında birbirini tamamlayıcı nitelikte gözükmektedir. Söz konusu temalar, yazarın toplumlararası göç olgusunu ele aldığı *Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler* ile toplum içi göçün ele alındığı iki eseri *-İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye ve Kentsel Gerilim-* üzerinden değerlendirilecektir.

Refah Toplumunda 'Getto' ve Türkler

Halen Bahçeşehir Üniversitesi İşletme Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyeliği görevini sürdüren Sema Erder; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü ve Stock-

holm Üniversitesi Uluslararası Mezuniyet Sonrası Okulu (IGS)'ndan mezun oldu. "Toplumsal Değişme, Dış Göç ve Mekan, Refah Toplumunda Gettolaşma: Stockholm-Rinkeby Örneği" başlıklı çalışmasını 1985'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne doktora tezi olarak sundu. Bu çalışma, Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler⁵ adıyla kitaplaştırıldı.

Erder bu çalışmasında, İsveç'te yaşayan Türkler üzerinde yapılmış olan bir alan araştırmasının sonuçlarından yola çıkarak, göç alan toplumlarda gettoları oluşturan mekanizmaları ve gettoların göç eden grupların uyum ve bütünleşme süreçlerine etkilerini incelemektedir. Erder, çalışmasının amacının kırsal topraklardan yeni çıkmış, topraktan kopup tarım dışı alanlarda çalışmaya yeni başlamış grupların, sanayileşmiş, ileri teknoloji, farklılaşmış ve örgütlenmiş Batı toplumlarına göç etmeleriyle oluşan değişim sürecini ve uyum mekanizmalarını araştırmak olarak özetlemektedir (s. 10). Bu amaçla İsveç toplumunda yaşayan Türkleri incelemektedir.

Gerek Batı Avrupa toplumları, gerekse diğer ileri sanayi toplumları arasında özgün bir yere sahip İsveç toplumunda, hemen hemen bütün sanayi ülkelerinde gözlemlenen eğilimler, toplumsal yaşamda ihtisaslaşma, farklılaşma ve örgütlenme eğilimleri, çok daha açık bir biçimde gözlenebilmektedir. Bununla birlikte toplumsal işlevlerin formel örgütler aracılığıyla sürdürüldüğü bu toplumda merkezileşme ve yoğunlaşma oldukça belirgindir. Bütün bunların ötesinde oldukça geç ve hızlı sanayileşmiş olmasına karşın İsveç, ileri teknolojiyi ve sanayileşme ile birlikte artan refahı topluma yayabilmiştir. Yazar, böyle bir "refah toplumu" içinde yaşayan Türk nüfusunun gettolaşma sürecinin ve bu gettolardaki ilişkilerin incelenmesini, iki kültür arasında gerçekleşen etkileşimi görmek açısından ilginç bulmaktadır. Bu, aynı zamanda İsveç'e özgü kurumların topluma göçle katılan grupları kabul etme yollarını ya da bu gruplara uyum gösterme biçimlerini, göç eden gruplar açısından ise değişim ve uyum süreçlerini açıklamak anlamına gelmektedir (s. 12-13).⁶ Bu durumda Erder, önce İsveç kentlerinde, özellikle de Stockholm'de göçmen yoğunlaşma alanlarının oluşumunda etkili olan mekanizmaları ortaya çıkarmaya çalışmış, sonrasında da Stockholm kentinin dış kesimlerinde yer alan Rinkeby getto alanını örnek olay⁷ olarak incelemiştir.

5 Sema Köksal, *Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler*, İstanbul, 1986. (Bu çalışmanın, 2006 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından yapılan yeni baskısı 'Sema Erder' imzasıyla yayınlanmıştır. Burada yeri gelmişken, bir karışıklığa meydan vermemek için, Sema Erder'in şimdilerde '[Sema Erder] Gürsel' soyadını kullanmakta olduğunu da belirtelim.)

6 Bu amaçla yazar, göçmen gruplarının iş ve konut piyasasındaki konumlarını ve bunun mekansal etkisini incelemiştir.

7 Planlı bir ortamda gettolaşma örneğini oluşturan Rinkeby; iyi planlanmış, konut standardı yüksek, tüm refah kurumlarına sahip oluşuyla dünyadaki diğer getto alanlarından oldukça yüksek nitelikte bir getto alanıdır. Planlama aşamasında, göçmenlerin yerleşebileceği tahmin edilmeyen bu alan, tamamen yerli İsveç nüfusunun aile yapısı, tüketim örneği ve diğer hizmet gereksinmelerine uygun olarak planlanmıştır (s. 102). Alan çalışmasında bilgi kaynaklarını, yazılı ve basılı bilgilerin derlenmesi, çeşitli kurumlarla yapılan formal görüşmeler; bilgi toplama tekniğini ise, aktif ve pasif katılımcı gözlem ve soru kağıtları oluşturmaktadır. Erder, soru kağıtları dağıttığı 21 aileyle, göç süreci, sosyo-ekonomik durum ve Rinkeby'deki yaşamla ilgili görüşmeler de yapmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen sonuçlarla birlikte, çeşitli kurumların konuyla ilgili görüşlerini de ayrıca sunmuştur.

Erder, göçmenlerin toplumdaki işlevlerini belirleyen ve kısıtlayan “ayrımcılık” politikalarının, “getto oluşturma mekanizmaları”nı harekete geçiren unsur olarak belirlediği tespitini yapmaktadır.⁸ İsveç'te her ne kadar ayrımcılık yasal olarak engellenmekte ise de, gizli ayrımcılık uygulamaları söz konusudur. Konut alanlarında ayrılaşma yaratan uygulamaların⁹ yanı sıra, iş piyasasındaki birçok uygulama göçmenlerin itibarlı işlere girmelerini engellemekte etkindir (s. 68-69).¹⁰ “Getto yaşamı”nın oluşmasında getto kurumları¹¹ ve göçmen hizmet işleri de önemli bir role sahiptir. Getto kurumları, Türklere kendi dillerinde hizmet veren hizmet büroları, anadilde eğitim yapan anaokulu ve okulları, buradaki nüfusun birçok ihtiyacını karşılamakta, hatta göç ettikleri topluma uyum sürecini daha az zorlanarak geçirmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte Erder, bu durumun, Türk nüfusunun İsveç toplumundan daha da ayrılaşmış olarak yaşamlarını sürdürmelerine neden olduğunu savunur. Hizmet Bürosu ise, sağladığı mali destekle göçmen çocuklarını göçmen hizmet işlerine yönlendirmektedir. İsveç iş piyasasında iyi eğitim görmüş Türklere için en itibarlı beyaz yakalı işler genellikle bu tür işler olmaktadır. Ancak bu işler, Türklerin sadece Türklere ilgili işlerde çalışmasına neden olmanın yanı sıra bu grupların “dış dünya” ile ilişkilerinde aracılık ettikleri kır kökenli Türklerin toplumla bütünleşmelerini engellemektedir (s. 178). Bu durumun yanı sıra getto yaşamının beslediği “geri dönme miti” Türklerin Rinkeby ve İsveç'te kendilerini geçici, çalıştıkları düşük konumlu işleri ise geçici işler olarak görmelerinde etkilidir. Daha çok çalışmak ve Türkiye'ye “zengin bir iş adamı” olarak dönme umudu/miti İsveç'teki nesnel konumlarından daha büyük bir önem taşımaktadır. Bu durum, Türklerin yaşadıkları yerdeki işlerinin niteliğine ve kendilerine daha iyi konumda olmayı sağlayacak devingenlik kanallarını kullanmaya karşı kayıtsız kılmaktadır (s. 177-178).

Sonuç olarak Erder, bahsi edilen bütün bu unsurların İsveç'te yaşayan Türk göçmenlerin söz konusu konumlarının kurumlaşarak yerleşikleşmesine etki yaptığını, bu durumda toplumla bütünleşmelerinin ancak özel kurumların çözülmesi -getto kurumlarının yerini “dış dünya” kurumlarının alması- ya da getto alanının çözülmesi-

8 Erder, “getto oluşturma mekanizmaları” olarak iki eğilimden bahseder. Göç alan toplumların göçmenleri kabul etmede gösterdikleri direnç yani “ayrımcılık” süreci ve buna karşılık göçmenlerin belirli alanlarda yoğunlaşarak bir arada yaşama yani “içe kapanma” eğilimidir (s. 90).

9 Erder, Konut Bulma Kurumu'nun göçmenlerin ve düşük gelirli olanların belirli alanlarda yoğunlaşmalarına neden olacak uygulamalar yürüttüğünü, örneğin bazı konut firmalarının kendi konut alanlarının itibarını düşürecek, düşük gelirli aileler, göçmenler ya da sorunlu aileler gibi nüfusu uygun kiracılar olarak görmeyip reddettiklerine değinmektedir.

10 Bazı beyaz yakalı işler, diploması olmasına rağmen, göçmenlere tamamen kapalı olduğu gibi, itibarlı beyaz ve mavi yakalı işlere girmek ise göçmenler için birçok güçlüğü aşmak anlamına gelmektedir. Erder, göçmen çocuklarının zorunlu eğitim sürecinden sonra eğitime devam etme oranlarının çok düşük olmasının nedeninin de göçmen çocuklarının söz konusu nitelikli işlere girme olasılıklarının düşük olmasından kaynaklandığını vurgular.

11 Getto kurumları göçmenlerin kendilerine özgü kurumlarıyla sonradan katıldıkları toplumların bu gruplara sundukları olanakların karşılıklı etkileşimi sonucu oluşmuş yeni tür kurumlardır. Rinkeby alanında etnik dükkanlar, enformel iletişim sistemleri, Rinkeby İşçi Derneği, enformel iş bulma kanalları gibi birçok kurum getto kurumlarıdır.

le mümkün olacağını savunmaktadır. Bu da ancak İsveç toplumunun bu gruplara devingenlik kanallarının açılmasını sağlayıcı uygulamalarına bağlıdır (s. 184).

İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye

Dış ve iç göç konularında çeşitli makaleler yayımlayan Sema Erder'in, özellikle İstanbul göçmenleri üzerine yaptığı araştırmalar dikkat çekmektedir. İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye;¹² MEAWARDS Araştırma Fonu'nun desteği ile "Enformel Konut Alanında Yaşayanların İlişki Ağları ve Devingenlik Kanalları" başlığı altında 1990-1991 arasında yapılmış olan alan araştırmasının sonuçlarını aktaran bir çalışmasıdır. Ümraniye üzerine yapılmış olan bu alan araştırması, eski bir köyün kentsel yerleşmeye dönüşmesi sürecini, bu süreçte yer alan grupları, oluşan kendine özgü ilişki ağlarını, kurulan ortak yaşamın niteliklerini, kentleşme ve göçün toplumsal dinamiklerini anlamak amacıyla inceler. Kente göç edenlerin hayatlarının, köylerinden taşıdıkları kültürel özelliklerle kentte yaşadıkları deneyimlerin etkileşimi ile nasıl değişip yeneden biçimlendiğini araştırır. Böylelikle kitlesel göçün yaşandığı kentsel ortamda oluşan yeni tabakalaşma sisteminin dinamiklerini anlamaya çalışır (s. 13-15). Bunun için alan araştırmasında iş ve konut piyasası, yerel siyaset ilişkileri ve etkileşimi üzerine yoğunlaşır.¹³ Sorguladığı nokta ise, kentsel sisteme katılan grupların dahil oldukları konut piyasasının formel ya da enformel nitelik taşımasından farklı toplumsal katmanların oluşması anlamının çıkarılıp çıkarılmayacağıdır. Daha net olarak söylemek gerekirse, yazar, göç edenler arasındaki katmanlaşma ve göçten sonraki katmanlaşma üzerine eğilmektedir.¹⁴ Bu bağlamda yazar, kentle ilgili analizlerde gündeme gelen ve kır-kent göçüyle ilişkilendirilen, "enformel sektör", "gecekondu", "hemşehrilik ilişkileri" gibi sınıfsal anlam ifade etmeyen, ama zaman zaman da sınıfsal anlamlar atfedilebilen ve farklı toplumsal kesimleri kapsayan kavramları incelemektedir.¹⁵ Bu noktada "gecekondu" kavramına atfedilen anlam önem kazanmaktadır. "Gecekondulaşma"nın, kente göç edenlerin kent topraklarını "barınak" amacıyla işgal etmeleri şeklinde tanımlaması, işgalci, yapımçı ve kullanıcıyı aynı aktör kılan bir çerçeve sunmakta, dolayısıyla bu grubun "yoksullar" olarak türdeş bir katman olarak algılanması sonucunu doğurmaktadır. Hâlbuki yasal olmayan konut edinme sürecinin "ticarileştiği" gerçeği, bu alanların piyasa kuralları içine girdiğini ve dolayısıyla bu alanlarda katmanlaşma olduğunu göstermektedir. En azından bu süreçte işgalciler, yapanlar, kullananlar, satın alanlar ya da kiralayanların oluşu, yani diğer bir deyişle bu alanların ticarileşmesi, "yoksulların" bu piyasadaki konumunu değiştirmiştir (s. 18-19). Dolayısıyla gecekondulaşma veya yasadışı konut edinme süreci bir taraftan kentsel alanlar-

12 Sema Erder, İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

13 Sema Erder, "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları", Toplum ve Bilim, 1995, sy. 66, s. 107.

14 Bu noktada yazar, Rex ve Moore tarafından gündeme getirilen "konut sınıfları" kavramından söz etmektedir. Özel konut mülkiyetinin, toplumsal katmanlaşmayla örtüşüp örtüşmediği ya da geleneksel sınıf bölünmelerinden farklı bir katmanlaşma oluşturup oluşturmadığı tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. J. Rex ve R. Moore, Face, Community and Conflict, Londra: Routledge and Kegan Paul, 1967.

15 Erder, "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları", s. 107.

da tabakalaşmaya katkıda bulunmakta, diğer taraftan bu sürece katılanların türdeş olmayan, farklılaşan gruplara ayrılmasını beraberinde getirmektedir (s. 20). Bu durumda yazar için, proje çerçevesinde, büyük kentlere göç edenlerin iş ve konut piyasasıyla¹⁶ karşılaşmalarında kentte var olma ve devingenlik kanallarını kullanabilme açısından hangilerinin, hangi nedenlerle daha avantajlı oldukları ya da hangi kanalları kullanarak daha avantajlı duruma geldikleri ve kentin hangi kesimine dâhil olabildiklerinin araştırılması önem kazanmaktadır.

Alan araştırması farklı aşamalardan geçmiştir. Öncelikle araştırmanın konusuna uygun bölge olarak Ümraniye seçilmiştir.¹⁷ Araştırmanın ilk aşamasında bir taraftan ilçe düzeyindeki ilişki ağlarını anlayabilmek, diğer taraftan hane halkı araştırmasının yapılacağı alanın seçimini sağlamak üzere çeşitli bilgiler -harita, istatistikler, raporlar-toplanmış, gözlem ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İkinci aşamada, yerel politik aktörler olarak ilçedeki meclis üyeleri ve muhtarlarla görüşülmüştür.¹⁸ Bu sayede yerel yönetimde olan grupların kökenleri, siyasete giriş nedenleri ve ilçedeki çeşitli gruplarla ilişkileri hakkında bilgi almak amaçlanmıştır. Son aşamada ise, önceki aşamalarda derlenen bilgiler değerlendirilmiş, hane halkı araştırması yapmak üzere, Ümraniye'nin eski bir köy yerleşmesi olan merkezinden yeni gelişmelerin izlenebileceği çevreye doğru üç mahallesi¹⁹ seçilmiştir.

Erder, Ümraniye gibi kitlesel göç alan alanlarda yaratılan konut, iş ortamı ve diğer hizmetlerin niteliğini enformel piyasa kuralları ve formel kuralların etkileşiminin belirlendiğini gözlemlemektedir. Bu süreçte oluşan yerel politik ortamın ise, "kuruculuk"

16 Hızlı göç sürecini yaşayan toplumlarda iş piyasası üzerinde yapılan tartışmalar daha çok "enformel sektör" kavramıyla ele alınmaktadır. Göç edenlerin bu tür bir piyasa içindeki konumlarını ve değişmelerini ele alan Erder'e göre, enformel sektörün esnek ve karmaşık yapısı, bu sektörün nasıl bir katmanlaşma yarattığı konusundaki analizleri güçleştirmektedir (s. 17). Bunun yanı sıra sadece "formel" ve "enformel" olarak yapılan ayrımların da küçük girişimciliğin, küçük mülkiyetin, iş devingenliğinin ve etkileşiminin fazla olduğu bir iş piyasasında yetersiz bir kavramsallaştırma olduğu açıktır. Buna değinen eserler için Erder şu önerileri yapıyor (s. 17): Ayhan Aktar, Kapitalizm, Az Gelişmişlik ve Türkiye'de Küçük Sanayi, İstanbul: Afa Yayınları, 1990; Sencer Ayata, Sermaye Birikimi ve Toplumsal Değişim, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1991; Sevil Atauz ve Akın Atauz, "Enformel Sektör, Kentsel İşgücü Pazarları, Sosyal ve Ekonomik Yapılanmalar Üzerine Betimsel Tartışmalar", Planlama Dergisi, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 1992, sy. 9, s. 4-22.

17 Bu alanın seçiminde, Erder, TÜSES için yaptığı ve İstanbul'daki belediye başkanlarının gecekodu konusundaki algılamalarını konu alan bir araştırmasının sonuçlarından yararlanmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, yerleşme niteliklerine göre üç gruba ayrılan; gecekodusu olan ve halen yeni işgal faaliyetlerinin sürdüğü "dinamik" ilçeler olarak üçüncü grupta yer alan ilçeler arasında Ümraniye seçilmiştir. Bkz. Sema Köksal, Sosyal Demokrat Belediye Başkanları ve Gecekodu, İstanbul: TÜSES, 1990.

18 Kent topraklarının işgali ve bu alanların konut kullanımına açılmasının yaygınlığı, ticarileşme, aklanma ve yasallaşma süreci iş ve konut piyasalarının işleyişinde siyasal sistemin etkisini göstermesi açısından önemlidir. Araştırmada yöneticilerle yapılan görüşmeler, yerel politikanın söz konusu piyasalar ile ilişkisini göstermesi açısından yerindedir. Böylelikle Erder, farklı düzlemdeki tartışmaları dikkate alarak bir tür buluşturma denemesi yapmak gayretinde olduğunu ifade eder (s. 16).

19 Birbirinden farklı fiziksel ve toplumsal özellikler gösteren bu üç mahalle; Atatürk, İnkılap ve Kazım Karabekir mahalleleridir.

teması etrafında birleşen, toplumsal alanın sadece belirli bir alanında yoğunlaşan ve daha çok günlük yaşamın düzenlenmesiyle alakalı bir nitelik taşıdığı tespitini yapmaktadır. “Kurucu belediyeçilik” olarak adlandırılan bu politika anlayışı, hem meslekî denetim yapan geleneksel belediyeçilikten, hem de refah kurumlarına ağırlık veren belediyeçilikten farklı; kentsel olanakların farklı kentsel gruplar arasında yeniden dağıtımından çok burada yaşayanların yerleşikleşmesi ile ilgilenen, yasadışı gelişen konut alanlarının sorunları çözümüne yoğunlaşan, mülkiyet haklarının düzenlenmesiyle yaşayanlara “meşruiyet” sağlayan bir özellik taşımaktadır (s. 154-155).²⁰ Bu durum bir taraftan küçük parsellerde bireysel tapunun yaygınlaşmasına, küçük sermayeli konut üreticilerinin faaliyetlerine elverişli bir ortam sunarken, diğer taraftan yerel konut piyasasının “yoksullar”a ve büyük sermayeli konut firmalarına kapanmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra yerel politikanın gündeminde hem yeni iş olanakları yaratmak, hem de kural koymak anlamında “iş piyasası”nın olmayışı, büyük sermayeli firmaların bu alanlara yatırım yapmasını önlerken, aynı zamanda bu alanlarda denetimsiz ve enformel iş piyasasının yaşamasına uygun bir zemin hazırlamaktadır (s. 302). Bu durumun önemli bir sonucu da küresel pazarda uluslararası sermayenin üretim yaptırmak için ihtiyacı olan “güçsüz” mekanın yaratılmasıdır.²¹

Alan araştırmasının başka bir boyutu, kente göç eden grupların kente yerleşirken, konut ve iş piyasasına girerken ve yaşamlarını sürdürürken kullandıkları ilişki ağları konusunda birtakım fikirler edinmeyi sağlamaktır.²² “Ticarileşmiş enformel konut piyasası” ve onun belirlediği kendine özgü yerel ortak yaşam, bölgeye yerleşenlerin ilişki ağlarının özelliklerini büyük ölçüde etkilemektedir. Cami, barınak, kahve ve ilkokuldan başka kamusal alan oluşturulamamış bu alanlarda yaşayanlar için konut ve iş piyasasına ulaşmak, hayat standartlarını yükseltmek çabası onları yerel enformel ilişki ağlarını kullanmaya itmektedir. Öte yandan bu durum yerleşenlerin enformel ilişki kanallarını ve geleneksel dayanışma ilişkilerini değişikliğe uğratmış, göç ederken getirilen kökene dayalı ilişkiler kentsel deneyimleriyle yeniden biçimlenmiştir. Kitlesele ve zincirleme göç sürecinin etkisinin yanı sıra kentsel kurumların yetersizliği ve düzenlemenin olmayışı, kişilerin kendilerini daha çok kökenleri ile tanımladıkları, güven ve

20 Bu bağlamda daha ayrıntılı bilgi için Erder’in belediyeler üzerine yaptığı alan araştırmasına bakılabilir: Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 1984-2004, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008. Bu kitapta, Erder ve Nihal İncioğlu’nun 1986-1987’de İstanbul Büyükşehir Belediyesi üzerine yapmış oldukları bir alan araştırmasında 1980 sonrası yerel yönetimlerde ve yerel politikada gözlemlenen değişim süreci incelenmektedir.

21 Bkz. J. Henderson ve M. Castells (der.), Global Restructuring and Territorial Development, Londra: Sage Publication, 1987; M. Castells, The Informational City, Oxford: Basil Blackwell, 1989 (aktaran Erder, s. 302). Erder, başka bir alan araştırmasında bu alanlarda fason üretim yapan binlerce işyerinin yaygın olarak çocuk emeğini kullandığını aktarır. Bkz. Sema Erder Köksal ve Kuvvet Lordoğlu, Geleneksel Çıraklıktan Çocuk Emeğine: Bir Alan Araştırması, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayını, 1993. Bu çalışmada, Türkiye’de çocuk istihdamının yapısal özelliklerini, formel “çıraklık” kurumu ile mevcut çocuk çalışma olgusu incelenmiştir.

22 Sema Erder, “Nerelisin Hemşerim?”, Çağlar Keyder (der.), İstanbul Küresel İle Yerel Arasında, İstanbul: Metis Yayınları, 1999, s. 192-205.

dayanışmaya dayalı ve farklı toplumsal katmanlardan kişileri kapsayıcı “hemşehrilik” türü yeni ilişkilerin kurulup sürmesine ortam hazırlamıştır.²³ Bu ilişkiler aynı zamanda özverili dayanışma ve güven ilişkileri olmaktan çıkıp, kentsel ortamda “denenmiş” ilişkilere dönüşmektedir. Sert ve şiddetli bir mücadelenin olduğu ortamda kökene dayalı ilişkiler hem biçim değiştirmiş, hem de seçici olarak işlemeye başlamış ve sert güç ilişkilerinin de yaşandığı, “hiyerarşik” karakter taşıyan bir anlama bürünmüştür. Bu, yeni tür hemşehrilik ilişkilerinin yarattığı olanaklardan yararlananlar için yerleşme ve devingenlik anlamına gelirken, bazıları için ise dışlanma ve yoksulluk anlamına gelmektedir.²⁴ Bu da, kent içinde yeni tür ilişkilerin ve yeni bir tabakalaşma siteminin doğmasına zemin hazırlamaktadır (s. 291).

Erder, bütün bunların sonucunda, göç edenlerin ilişki ağlarını, devingenlik biçimlerini ve kendi konumlarını değerlendirmelerini göz önünde tutarak bir sınıflandırma denemesi yapmaktadır: “Yükselen haneler”, “izole haneler” ve “yoksullar ve yoksullaşanlar” (s. 292-296). Bu sınıflandırmaya göre, yeni tür hemşehrilik ilişkilerini kullanarak iş ve konut piyasasında mobilize olabilen aileler “yükselen haneler”i oluştururken, bu tür ilişkilerden dışlanarak yoksullaşan aileler ise son grupta yer almaktadır.

Kentsel Gerilim

Sema Erder'in bir diğer kitabı Kentsel Gerilim²⁵ ise, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı'nın desteği ile vakıf adına yapılmış alan araştırmasının bulgularını, sonuç ve değerlendirmelerini aktarmaktadır.²⁶ Bu araştırma, yaşanan hızlı ve büyük ölçekli göç sürecinde yerleşme biçiminin yarattığı kentsel eşitsizlikler ve bunun doğduğu kentsel gerilimler üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun için, göçle oluşan yeni yerleşme birimlerinde kurulan “yerel” ortamlardaki oluşum ve eğilimlerin yanı sıra makro ölçekli karar ve mekanizmaların “yerel” eğilimlerle karşı karşıya geldiğinde nasıl yeniden biçimlendiği üzerine odaklanmıştır.²⁷ Araştırmada ele aldığı “yerel” topluluklar da kentsel hareketin yaygınlaşma eğilimi gösterdiği, kent hukuku dışında oluşmuş yeni kentsel alanlarda yaşayan gruplardır.

Erder, araştırmanın temel kuramsal çerçevesini aktardığı ilk bölümde, elde ettiği bulguları değerlendirirken başvurduğu “kitlesel hareketler”, “yerel topluluk”, “kentsel eşitsizlikler” gibi kavramlar hakkında etraflıca bilgi vermiştir. Bunun yanı sıra göç eden grupların kentsel eşitsizliklerle karşılaşmaları durumunda yeniden oluşan en-

23 Erder, “Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları”, s. 111.

24 Bu ilişkilerin dışında kalanlar kentin yeni yoksullarını oluşturmaktadır.

25 Sema Erder, Kentsel Gerilim, Ankara: um:ag Vakfı Yayınları, 1997.

26 Alan araştırması, Eylül 1995- Mart 1996 tarihleri arasında yapılmıştır.

27 Bu noktada yazar, Leeds'in karmaşık kentsel alanlardaki “yerel” ilişkilerin gözlemlenmesine ilişkin geliştirdiği kuramsal çerçevesinden ve yönteminden yararlanmıştır. Bkz. Anthony Leeds, “Locality Power in Relation to Supralocal Power Institutions”, R. Sanjek ve A. Leeds (der.), Cities, Classes and The Social Order, NY: Cornell University Press, 1994.

[YB0]Bu cümlecik, cümlelerin ilk kısmıyla farklılık arz ediyor. Eğer bu cümlecikte bahsedilen konular aynı bölümde ele alınmışsa onu da belirtmek lazım. Fakat ilk cümlecikğin sonu ‘-ken’ şeklinde bittiği için sanki bir sonraki bölümde bu konuya yer verilmiş gibi bir algılamaya doğuyor. Cümleyle bu bağlamda yeniden kurgulayabilirsek çok iyi olur.

formel ilişki biçimleri, “kökene bağlı ilişkiler”, “etnik ilişkiler”, “etnik grup ve etniklik” gibi konularla ilgili tartışmaları ele almıştır. İkinci bölümde ise; araştırmada izlenen yöntem ve elde edilen bulgular hakkındaki bilgiler aktarılmış ve bunun yanı sıra, yerel ilişki ağlarında önemli roller oynayan formel ve enformel liderler ile bu alanlar için kararlar üreten “yerel üstü” kurumların aktörleri arasındaki ilişki biçimleri araştırılmıştır. Bu noktanın araştırılma ihtiyacı, kentsel toplumsal hareketlerin önemli bir kesiminin kentsel eşitsizliklerden ve yeni kentsel alanlarda oluşan yerel ilişkilerle, yerel üstü kurumlar arasındaki ilişkilerin niteliğinden kaynaklandığı varsayımına dayanmaktadır (s. 16). Araştırmaya uygun alan olarak ise, kentsel gerilim konularının ve farklı ilişki biçimlerinin gözlemlenmesine uygun olduğu düşüncesiyle Pendik ilçesi seçilmiştir.

Alan çalışmasının ilk aşamasında çeşitli kurumlardan sayısal ve niteliksel bilgi toplanmış ve bu bilgilere göre, eğitim, belediye, medya, siyasal partiler gibi yerel üstü kurumlar ve konut sınıfları, etnik-dinsel farklılık, kuşak çatışması gibi kentsel gerilim temaları saptanmıştır. İkinci aşamada belirlenen temalar etrafında bilgiler toplanmış, son aşamada ise yerel ve yerel üstü düzlemde özel görüşmeler yapılmış ve saptanmış temalar doğrultusunda çeşitli kurumlardan bilgiler derlenmiştir.

Kentsel hareketlerin kaynağında yaşama alanlarındaki eşitsizliklerin yattığını ifade eden yazarın aktardığı tartışma ve bulgular, daha çok yaşanılan mekânın insanlara sundukları konut ve iş alanları, hastaneler, okullar, çevre koşulları gibi toplumsal tüketim olanaklarından doğan kentsel eşitsizliklerin “yerel” düzlemdeki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de eski kentlerin yerleşme alanlarıyla, kamusal düzenlemelerle hazırlanan yeni yerleşme alanları ve hiçbir kamu öncülüğünün olmadığı yeni yerleşme alanlarının sunduğu ortak yaşam alanlarının farklılığı açıkça gözlemlenebilmektedir. Bu farklı nitelikteki alanların sunduğu kentsel olanaklardaki eşitsizlik, gelir eşitsizliği kadar önemli sonuçlar doğurmaktadır.²⁸ Ortak yaşama alanlarındaki bu donanım ve hizmetlerin yokluğu enformel ilişkileri ve enformel işleri artırıcı etki yapmaktadır.²⁹ Erder’e göre bu tür ilişkilerin yarattığı çelişkiler refah toplumu harcamalarının ve düzenli iş olanaklarının olduğu alanlardakinden farklı olduğundan, bu çelişkilerin yerel düzlemdeki ilişkilerin gözlemlenmesiyle ortaya çıkarılabildiği mümkündür.

28 Bu noktada yazar “yoksulluk” kavramının yeniden ele alınması gerektiğine değinir. Asia- ma, gecekondü bölgelerinde yaşayanların yoksulluklarının gelir seviyesiyle değil, yaşama alanlarının kalitesiyle ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtir. Bkz. S. O. Asiana, “The Rich Slum Dweller. A Problem of Unequal Access”, International Labour Review, 1985, Mayıs- Haziran 1985, c. CXXIV, sy. 3, s. 360 (aktaran Erder, s. 37).

29 Erder, enformel ilişkilerin sadece tarım-köy toplumlarında değil, sanayi toplumlarının bazı katmanlarında da varlığını sürdüren ve yeniden üretilen ilişkiler olduğunu belirtir. Çalışma yaşamında “kayıt dışı ekonomi” ve gündelik yaşamın idamesinde “dayanımcı ilişkiler” biçiminde beliren enformel ilişkiler sosyal bilim çevrelerinde üç çerçevede incelenmiştir. Birincisi, kır-kent göçünün yaşandığı toplumlarda yaygın olarak gözlenen kayıt dışı ekonomi ve dayanımcı ilişkiler; ikincisi, dış göç alan sanayi toplumlarında göç eden grupların enformel ilişkileri; ve üçüncüsü ise, son dönemlerde sanayi toplumlarında yaşanan ekonomik kriz sonrası oluşan refah kurumlarının kısıcı uygulamaların yeniden canlandırıldığı enformel ilişkiler üzerine yoğunlaşan tartışmaları içerir. Yazar bu tartışmalara değinmekten çok, konuyu “yerel ilişkiler” çerçevesinde ele alır (s. 38-39).

Erder, kentsel eşitsizliklerin doğurduğu kentsel gerilimi yerel ve yerel üstü kurumların ilişkilerinde arar. Enformel konut alanlarında yaşayanların eğilimi, beklentileri kentsel sistemle eklenme yönündedir. Bu yönüyle enformel konut alanlarındaki ilişkilerin yönü meşrulaşma, yerleşikleşme ve kentin formel kentsel alanlarında var olan kurum ve hizmetlere ulaşmaya yöneliktir. Bununla birlikte bu yoğun eklenme isteğine karşılık kurumsal ve sistematik düzenlemenin olmayışı, bürokratik sistemin mevcut hukuksal kurallar çerçevesinde söz konusu alanları yok sayması ve sorun çıktıkça konjonktürel ve tekil çözümler üretmeye çalışılması, bunun yanı sıra kentsel kaynakların kıt oluşu gerilimi arttıran bir etki yaratmaktadır (s. 115). Erder, genel olarak, kent içindeki temel gerilimin iki farklı konut alanlarında, Pendik özelinde ise "E-5 altı" ve "E-5 üstü" diye adlandırılan farklı fiziksel koşullarda ikamet edenler arasında yaşandığını, yerel üstü kurumların ise formel kentsel sistemden yana uygulamaları ve bu temel kentsel gerilim konusunu açık ve genel kurallarla çözümlenememesinin yeni ilişki biçimleri ve yeni gerilim eksenlerini doğurduğunu ifade eder (s. 116).³⁰

Bu noktada Erder, sorunların çözümünü tıkayan bir diğer unsurun ise toplumda birtakım önyargıların olduğunu, bu önyargıların medya ve kamu erkini elinde tutan gruplar aracılığıyla üretildiğini savunmaktadır. Bu sebeple yerel üstü kurumlarda çalışanların bu alanları nasıl algıladıkları ve medyada bu alanlarla ilgili üretilen söylem biçimlerine eğilir. Ulusal medyanın gecekodu imajının³¹ "yoksulluk" temasından, gecekoduların ticarileşmesinin de etkisiyle "talan" ve "arazi mafyası" temalarına kaydığı, buralarda oluşan kötü yaşam koşullarının kentsel eşitsizliklerden doğan gerilimlerle ilişkilendirilmeden "siyasal-polisiye" ya da "felaket" haberleri şeklinde gündeme getirildikleri tespitinde bulunmaktadır. Kamu otoriteleri ise, bu alanlardaki toplumsal hareketleri "güvenlik" sorunu olarak algılayıp, polisiye tedbirler geliştirmekle kalmaktadır.³² Bu durum söz konusu gerilimi turmandırmaktadır.

Erder, çalışmasının son bölümünde, araştırmanın bulgularını değerlendiriyor ve kentsel alanlarda gerilim ve eşitsizliklere yol açtığını tespit ettiği sorunların çözümüne yönelik birtakım önerilerde bulunuyor. Geliştirdiği çözüm önerileri, kamu yönetim erkini tutum ve uygulamaları ile yönetilen grubun eğilim ve taleplerinin kesişim ve etkileşim alanı olan ortak yaşamın yapılandırılma biçimi ve işleyişi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda yazar, ortak yaşamın düzenlenmesiyle ilgili birçok sorunun çözümünün, yerel üstü kurumların yetersizliği nedeniyle "cemaatlere" bırakılmasını,

30 Özellikle yerel üstü kurumların farklı kökene sahip farklı yerel grupların benzer taleplerine farklı uygulamalar yapmasının kentsel eşitsizliklerin "etnik kültürel kimlik" ve "etnik kültürel sorun" boyutu kazanmasına neden olduğunu belirtir.

31 Akademik söylemin üretildiği dönemin bağlamı içerisinde, akademik araştırma ve toplum arasındaki ilişkiyi dikkate alarak incelenmesinin önemine değinen ve gecekodu araştırmalarına eleştirel bir yaklaşım geliştiren çalışma için bkz. Tahire Erman, "The Politics Squatter (Gecekodu) Studies in Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse", *Urban Studies*, 2001, c. XXX, sy. 7, s. 982- 1002.

32 Yazar, toplumsal sorunların güvenlik sorunu olarak algılanmasının yanı sıra "devletin küçültülmesi" ve "özelleştirimin yararları" anlayışının da bu konularda etkin olmayı engellediğini söyler (s. 101).

gerilimi tırmandıran bir durum olarak yorumlamaktadır.³³ Bu durumun, cemaat olarak örgütlenme gücüne sahip olamayanlar için eşitsizlikleri doğurduğunu, dolayısıyla bu tür örgütlenme biçiminin etkinlik alanının daraltılması ve devletin yerel gruplara karşı standart bir politika geliştirmesini önermektedir.

Modernizasyon paradigması içerisinde yapılmış bu öneri biçimi, toplumsal sorunların çözümünde ve “siyasi olan ile toplumsal olanın birbirleriyle girdikleri ilişkide devleti hem kurucu, hem açıklayıcı hem de toplumsal olanın sınırlarını belirleyici aktör kılan”³⁴ siyasal modernizasyon söylemine kayan bir yön içermektedir. Bütün bu ufalanmış, cemaatleşmiş bir görünüm arz eden toplumsal yapı karşısında ortak yaşamla³⁵ ilgili gereksinimlerin yerel gruplara bırakılmaması gerektiği algısı, ulus-devlet denetimine sığınan, her ihtiyacın standartlaştırıldığı bir iktidar biçimine götürme ihtimalini de içinde barındırmaktadır. Söz konusu eşitsizliğin farklı yerel gruplara eşit örgütlenme olanağı/zemini sağlayarak giderilmesi, inisiyatiflere alan bırakan, özgürlüğe daha fazla imkân veren bir çözüm sağlayabilir.

Son olarak, gerilim ve eşitsizlikleri tırmandırıcı bir sorun alanı olarak cemaatsel farklılaşma/ayrışmaya odaklanmak, ciddi yönetsel ve normatif sorun içeren bir çözüm yoluna götürebildiği gibi, dağılım adaletsizlikleri ve ekonomik krizlerin doğurduğu toplumsal ve kentsel ayrışmanın yarattığı çok daha derin çelişki ve gerilimleri göz ardı etme riskini de beraberinde taşımaktadır.

33 Erder, “radikalleşmiş yaşlı Sünnilerin” öncülüğünde kurulan cami ve Kur’an kurslarının Sünni çocuklarının önüne yeni bir seçenek olarak çıkması karşısında Alevi çocuk ve yetişkinlerin yaygınlaşan dinî eğitim olanaklarından kendilerini dışlanmış hissettiklerini yazmaktadır.

34 Fuat Keyman, “Şerif Mardin: Toplumsal Kuram ve Türk Modernitesini Anlamak”, Doğu Batı, 2001, sy. 16, s. 11. Keyman, Türkiye’de modernleşme sürecinin sorgulanmasını içermekle birlikte modernizasyon paradigması içinden hareket eden üç kuramsal-normatif söylemi; siyasal modernizasyon söylemi, ekonomik modernizasyon söylemi ve kimlik söylemi şeklinde sınıflandırmaktadır.

35 Yazar, “ortak yaşam” dan “kamusal ortam” ı kastetmektedir, fakat bu ortamın ortak yaşamla ilgili hangi alanları kapsadığı ya da dışında bıraktığı belirtilmemiştir. Ancak dinî eğitim olanaklarının bu alana dâhil edildiği kitaptaki satırlardan çıkartılabilir.